

ІСТОРІЯ УКРАЇНИ

УДК:008:94(477)

© Олександр Удод (Київ), © Михайло Юрій (Чернівці)

КУЛЬТУРНА КАРТИНА СВІТУ І УКРАЇНИ

У статті йде мова про культурну картину світу і України, що визначає сенс і зміст будь-яких сприйманих об'єктів і образів, історично мінливих процесів пристосування до реальності.

Ключові слова: картина світу, образ, поняття, культура, ідентичність.

Удод А., Юрій М.

Культурная картина мира и Украины

В статье идет речь о культурной картине мира и Украины, что определяет смысл любых принимаемых объектов и образов, исторически изменяемых процессов приспособления к изменяемым реальностям.

Ключевые слова: картина мира, образ, понятие, культура, идентичность.

Udod O., Yuriy M.

Cultural Picture of the World and Ukraine

The article canvases cultural picture of the world and Ukraine, defining sense and maintenance of any perceived objects and images, historically changeable processes, adaptation to changeable realities.

Key words: picture of the world, offenses, concept, culture, identity.

Світ не гарний і не поганий, – стверджували ще мудреці стародавності, – він такий, яким ми його сприймаємо. Що ж визначає наше сприйняття світу? А отже, і наше ставлення до нього?

Здавна відомо, що навіть найсумлінніші свідки, які спостерігали той самий епізод, часто давали про нього суперечливі показання. Відбувається це тому, що у свідків можуть більш-менш істотно розрізнятися картини світу. Скажімо, в одних у ній переважають світлі, в інших – похмурі тони, в одних у її центрі минуле, в інших – майбутнє, в одних вона насичена людськими стосунками, в інших основне місце відведене природі; одні картини світу складні і барвисті, інші прості і безбарвні тощо. І коли свідок проектує епізод у сформовану в нього картину світу, то неодмінно піддає його при цьому трансформації. Картина світу є чимось на зразок координатної сітки, що визначає сенс і зміст будь-яких сприйманих об'єктів і образів. Це відбувається тому, що люди відчують і діють не відповідно до деяких “об'єктивних фактів”, але виходячи зі своїх завжди суб'єктивних уявлень про них. А ці останні визначаються багатьма обставинами. Дослідженнями встановлено, що, наприклад, “уявлення про щастя й ієрархія життєвих цінностей можуть помітно відрізнятися не тільки в різних народів і культур, але й у представників різних поколінь чи різних субкультур усередині однієї культури, одного народу”¹. Основна причина цього – наявність у різних народів, етносів і субкультур та й, мабуть, у кожної людини своєї індивідуальної картини світу, відповідно до особливостей якої кожна людина і поводить так чи інакше². Окреслена проблема й визначає актуальність статті.

Мета дослідження випливає з актуальності теми і пов'язана з розкриттям суті культурної картини світу і України.

Досягнення поставленої мети передбачає вирішення таких **завдань**: охарактеризувати рівень дослідження порушеної проблеми, зробити аналіз культурної картини світу і України.

Своєрідна картина світу притаманна будь-якій соціальній спільності – від нації чи етносу до соціальної або професійної групи чи окремої особистості. Мало того, кожному відрізку історичного часу відповідає своя картина світу. Іншими словами, будь-яке досить велике людське співтовариство має диференційовані картини світу і по горизонталі (різні соціальні групи сучасників), і по вертикалі: картини світу – це не щось застигле, але історично мінливий процес пристосування до мінливих реальностей. Так, наприклад, картина світу селянина відрізняється від картини світу його сучасника університетського професора. Але точно так само сьогоднішній селянин чи професор сприймає світ зовсім не так, як представники цих самих соціальних груп сто років тому. Розрізняються картини світу в католика і православного, у мусульманина і буддиста. Такі відмінності добре ілюструє мистецтво. Наприклад, Париж у зображенні китайських художників відрізняється від Парижа К. Піссаро і К. Моне. А природа в сучасних пейзажистів різуче відрізняється від її зображення художниками XIII-XIV століть.

Усі людські співтовариства мають свої специфічні картини світу, в яких у ролі основних і структуроутворюючих виступають різні фундаментальні фрагменти. Скажімо, одна культура не надає істотного значення грошам (багатству), інша ж, як на фундаменті, будує на них усі сфери людських відносин. Кожен аспект життя будь-якого співтовариства несе на собі відбиток своєрідності картини світу – від відносин любові і ненависті до господарської поведінки чи деталей етикету. Іншими словами, будь-яке людське співтовариство вибудовує всеохоплюючу культурну структуру, що змінюється з плином часу – картину світу, яка супроводжує вас від юності до смерті.

У ній відтворюється цілісність національного життя: і природа, і стихія, і побут, і фольклор, і мова, і образність поезії, співвідношення простору і часу та їхніх координат: далечинь, широчинь, верх, низ, укiс, дорога тощо – тобто виявляється ніби набір, основний фонд національних цінностей, орієнтирів, символів, архетипів.

Філософів уже давно хвилює поняття “картини світу”, хоча вони і визначають його з різних позицій. Серед них варті уваги думки К. Юнга³, М. Вебера⁴, О. Шпенглера⁵, М. Хайдеггера⁶, Е. Фромма⁷. Ці філософи і їх послідовники були переконані в тому, що найбільш вичерпною характеристикою людини та суспільства є поділювана ними картина світу і що без неї було б неможливим існування як людини, так і суспільства. Українські вчені теж зробили вагомий внесок у вивчення цього феномену. Вони вказують на те, що в психології проблема сприйняття має ставитися як проблема побудови у свідомості індивіда багатомірного образу світу, образу реальності. Багато характерних рис культурно-історичних картин первіснообщинного і рабовласницького суспільств були досліджені в працях О. Лосєва. Особливості культурно-історичної картини середньовіччя розглянуті в монографії А. Гуревича. Разом з тим нерідко замість згаданого терміну вчені вживали інші слова. Так, І. Сеченов називав картину світу “досвідом свідомості”, І. Кант, Р. Вудвортс, П. Фресс, Ж. Піаже, Р. Найсер – “схемою свідомості”, О. Леонтьєв – “образом світу”, Дж. Брунер – “суб’єктивною картиною світу”. Іноді вживалися слова “модель світу”, “образ світу”, “модель універсуму”, “схема реальності” тощо. Навіть настільки популярні сьогодні терміни “ментальність” і “парадигма” є, по суті, лише різними модифікаціями чи аналогами поняття “картина світу”.

У 50-х роках ХХ ст. Р. Редфілд увів поняття “картина світу”, вказавши, що це – система уявлень про світ у цілому, про місце людини в ньому і про її взаємозв’язок людини з навколишньою дійсністю. Потім, на початку 60-х років, виникла нова хвиля інтересу до проблеми картини світу. Зросла кількість публікацій: якщо в 50-х роках вийшла усього лише одна фундаментальна праця на цю тему, то в 70-х і 80-х з’явилася величезна кількість книг і статей. А Міжнародний психологічний конгрес в Австралії в 1985 році наочно продемонстрував високий статус “образної проблематики”. Так що через його величезну значущість і ємність поняття “картина світу” має нарешті зайняти ключове місце у всіх дослідженнях людини і культури.

Навіщо людині картина світу? Приблизна відповідь може бути такою: для того ж, для чого капітану корабля, пілоту авіалайнера чи мандрівникові в пустелі чи джунглях потрібні карта і компас, тобто інструменти, що орієнтують їх у дорозі. Людина – теж у певному сенсі подорожній, подорожній на своїй життєвій траєкторії, мети якої вона не знає, але яку вона робить сама, кожного разу вибираючи свій подальший шлях у точках біфуркації, тобто виявляючись у ситуації витязя на розпутьті, у ситуації вибору свого подальшого життєвого шляху. І цей вибір людина робить на основі тієї системи цінностей (картини світу), що вона поділяє.

Об’єктивний світ? Його, як уже давно відомо, не існує. Він такий, яким ми його сприймаємо. Тому реальний світ, з яким щодня зіштовхується людина, для неї “нічого не означає” сам по собі, він такий, яким його людина сприймає. Номіно sapiens не спроможний реагувати на об’єкти навколишньої дійсності як такі, він їх сприймає тільки як об’єкти, які він може категоризувати, назвати і пояснити, помістивши в особливе значеннєве поле. Він може взаємодіяти тільки зі зрозумілим (правильно чи неправильно – це проблема дослідника), розкваліфікованим названим і пізнаваним світом, що представляє йому світ реальний.

Російський психолог О. Леонтьєв писав, що людина, як і будь-яка жива істота, перебуває в предметному світі, який об’єктивно виступає перед людиною в чотирьох вимірах: трьох геометричних – висота, ширина і глибина простору і час – четвертий вимір фізичного світу. Однак людина, наділена свідомістю, не може відкрити для себе об’єктивний світ поза п’ятим виміром, що є не що інше, як значеннєве поле, тобто система значень (шкала оцінок)⁸. У цій концепції сприйняття для нас украй важливе поняття п’ятого виміру як значеннєвого поля. Орієнтація у світі неможлива, якщо людина, яка його сприймає, не має запасу значень (оцінок), набутого в особистому (він же суспільний) досвіді. Так що людина може взаємодіяти тільки зі зрозумілим їй, розкваліфікованим, названим і пізнаваним світом, який представляє їй світ реальний. І цей п’ятий вимір, це значеннєве (аксіологічне) поле, власне кажучи, і є своєрідною картиною світу. Тільки створивши собі модель реального світу у вигляді цілком визначеної цілісної його картини, людина може більш-менш комфортно розташуватися в ньому. Іншими словами, картина світу говорить людині, чого їй варто очікувати в цьому житті і чого не треба побоюватися. Можна сказати також, що картина світу – це карта-схема життєвого простору і часу людини, відносин між об’єктами життєвлаштувального і життєдіючого порядку, керованих визначеними правилами, що поділяються саме цією людиною. Без цих, кожного разу суто індивідуальних правил, її життя було б неструктурованим хаосом. Як сказав

американський соціолог Курт Ріцлер, картина світу – це контурна схема, яка випереджає людський досвід, визначає його і керує ним⁹.

Картина світу поєднує всі відомі людині образи і поняття в єдиний системний образ, у якому міститься все, з чим вона зіштовхувалася в житті і на основі чого сприйматиме всю нову життєву інформацію. От чому картину світу можна порівняти водночас і з картою, що веде людину по життю, і з компасом, що вказує напрям шляху, і з приладами, що підсилюють її чуттєві органи. Але в той час як усі такі прилади статичні, тобто не змінюють своїх пізнавальних властивостей, картина світу людини – це динамічне утворення, що змінюється (і часто дуже радикально, якщо для цього є достатні життєві причини) у міру одержання людиною нової інформації (нагромадження життєвого досвіду). Але та картина світу людини, що динамічно змінюється (і часто не встигає за зміною середовища), обмежує її пізнавальні можливості, змушуючи сприймати нову реальність, пропускаючи її через старі “фільтри” – стереотипи сприйняття.

Деяка картина світу існувала в людини завжди – з моменту її появи. І історія людства дає змогу простежити її еволюцію. Найрозповсюдженішою моделлю світу в стародавні часи була “рослинна” модель, представлена у вигляді “світового дерева”, яке у різні епохи й у різних народів називалося по-різному: дерево життя, дерево долі, небесне дерево, шаманське дерево тощо. В образі світового дерева, яке поставало іноді зростаючими коренями вгору, були втілені уявлення про основні характеристики картини світу й у першу чергу про його просторово-тимчасові координати. З допомогою світового дерева в картині світу підтримувалися необхідні зв'язки між людиною і Богом, землею і небом. Образ світового дерева організовував вертикальну структуру світу, як правило, у тривимірному варіанті (небо – земля – підземний світ). З його допомогою структурувалися (також, як правило, у вигляді триад) і інші сфери, наприклад, минуле – сьогодення – майбутнє; предки – нинішнє покоління – нащадки; сприятливе – нейтральне – несприятливе тощо. У деяких народів роль моделі світу відігравало не світове дерево, а світова гора, світовий стовп, хрест тощо.

Картина світу первісної людини не виділяла її “Я” із природного середовища, якому часто надавалося людських форм (космос уявлявся велетнем, небесні світила – богами чи героями тощо), а людське суспільство описувалося в природних термінах (анімізм, тотемізм тощо). Із суспільства людина також не виділяла себе дуже довго. Якщо різні частини природи (ліси, гори, ріки) вважалися духами-господарями, то людство в картині світу було представлено найдавнішими міфологічними персонажами, що поєднували риси першопредків і героїв. При цьому поняття “людина” часто ототожнювалося зі своїм плем'ям, а всі чужі племена трактувалися як нелюди¹⁰. Отже, картина світу була притаманна людині завжди, що означає, що вона є необхідним атрибутом, родовою ознакою людини.

Але картини світу в різних культурах завжди радикально розрізнялися. Одним з перших на величезному фактичному матеріалі це переконливо показав О. Шпенглер. “Кожна з великих культур, – стверджував він, – має таємну мову світовідчуття, цілком зрозумілу тільки тому, чия душа належить до цієї культури”¹¹. Разом з тим кожна з культур безупинно розвивається. Так, у Стародавній Греції картина світу була космоцентричною і в ній людина залежала від космічних сил. У християнській Європі картина світу стала антропоцентричною: у ній людина, на думку М. Бердяєва, звільнилася від влади космосу і суспільства¹². У Європі Середніх віків картина світу об'єднала в одне ціле небо і землю. “Концепція світу, з якого виключене надприродне, була глибоко далека людям тієї епохи, – писав М. Блок, – або, точніше, картина долі людини і всесвіту, яку вони собі малювали, майже цілком уміщалася в рамках християнської теології й есхатології західного напрямку”¹³. Людина Середньовіччя особистісно сприймала простір і час. “Їх життя, – писав історик Ле Февр, – було розчленовано і ритмізовано щоденною зміною сутінок і світла, розбите на дві нерівні частини – залежно від пори року і місцевості на день і ніч, біле і чорне, період повної тиші і гучний трудовий період, – так не вже це життя могло породити людей з тими самими формами мислення, з тими самими почуттями, бажаннями, вчинками, що і наше впорядковане життя?”¹⁴. Разом з тим у картинах світу різних народів час представлявся по-різному. І понині існують народи, у яких поняття часу майже відсутнє. Так, деякі чукчі не в змозі відповісти на запитання, скільки їм років, вважаючи це питання абсурдним. Їх навіть мало цікавить зміна пір року. Вони розрізняють тільки день і ніч, а також сезони полювання¹⁵. Та й у Європі перший годинник був винайдений лише близько 1000 року, перший баштовий годинник близько 1200 року, а кишенькові годинники – ще пізніше.

Якщо картина світу існувала в людини завжди, бажано мати недвозначне визначення цього поняття. На жаль, зробити це на даному етапі розвитку науки непросто. Картина світу – непростий феномен, природа якого ще не цілком зрозуміла. І основна складність полягає в тому, що це поняття

є міждисциплінарним, і тому, залишаючись у рамках якоїсь однієї науки, дати його визначення принципово неможливо. Так, власну думку про те, що таке картина світу, мають і нейрофізіологи, і психоаналітики, і психологи, і соціологи, і етнографи. Тому для того, щоб дати виразне і розгорнуте визначення розглядуваному феномену, треба подивитися на нього очима представника кожної зацікавленої науки і лише потім узагальнити всі наявні ракурси в єдине визначення. “Коли ми порівнюємо людей з різних соціальних світів, стає зрозуміло, що вони дотримуються різних картин світу, – стверджує американський соціопсихолог Т. Шибутані. – А ті, хто дотримується однієї і тієї самої картини світу, часто неспроможні зрозуміти навіть найелементарніші риси іншої культури”¹⁶. Вони легко розуміють один одного, але сторонніх знаходять дивними і незрозумілими. “Оскільки кожна група вважає, що її власні звичаї правильні і природні, люди легко приходять до переконання, що інші або непристойні, або неприродно стримані”¹⁷. Внаслідок цього між представниками двох зовсім різних культур виникає непроникна стіна – якщо вони користуються принципово різними картинками світу. Картини світу можуть принципово розрізнятися, навіть якщо містять деяку сукупність подібних елементів – їхнє komponування може бути істотно іншим.

При формуванні картини світу реальність ніби подвоюється: з одного боку, існує деяка об’єктивна реальність, з другого боку – її психічна модель. І хоча остання виробляється психікою, але, спроектована зовні, вона сприймається як самостійний об’єкт. Так, навіть власний сон людина ніби спостерігає й інтерпретує як щось їй показане: невід’ємним атрибутом народної мудрості у всіх культурах були різні сновидіння, які тлумачать “сонники”. Про ілюзорність картини світу можна говорити тільки ззовні, але не зсередини, оскільки зсередини світ даний людині не ілюзією, але реальністю. Узагалі, межі між цими сферами не завжди чіткі і безумовні. Трапляються випадки, коли відбувається деяке “мерехтіння” – людина і вірить, і не вірить у реальність, що з’являється перед нею, змішану з уявою. У важкі моменти вірить (наприклад, у прикмети, в Бога), а в благополучній ситуації – не вірить. Для первісних культур і культур Середньовіччя була характерна відсутність чіткої межі між реальним світом і надприродним. Людина тих епох могла “справді” зустріти чудовисько, перевертня, побачити знамення, почути голос Бога тощо. А вчений Середньовіччя дивним чином поєднував хімічні досвіди з чаклунством. Власне й картини світу людей Відродження й Просвітництва теж були насичені науковими, етичними, естетичними і політичними фантомами.

Не вільна від елементів фантастичного сприйняття світу і сучасна людина. Звичайно, сьогодні ми сприймаємо героїв давньогрецьких міфів як вигадку, а лісовиків і русалок як фантазію. Але при цьому багато наших сучасників не завжди можуть відрізнити від реальності нинішні міфологеми: вони вірять в існування інопланетян, у пророцтва різних провісників тощо.

Кожне суспільство створює, культивує і передає наступним поколінням цілком визначену картину світу. Важливо при цьому, щоб у кожного члена суспільства в кожен момент часу (щоб люди розуміли один одного) була однакова (спільна) частина картини світу, яку можна позначити як “ядро культури”. Останнє містить спільні фрагменти світобачення, загальнокультурні цінності, основні норми поведінки, обов’язкові для всіх. Завдання збереження і передачі наступним поколінням національної картини світу виконують у кожному суспільстві більш-менш розвинуті інституції, у тому числі система виховання й освіти. При цьому виробляється особливий тип сприйняття, формується яскравий світ наочних образів, у яких об’єкти зовнішнього світу зміщені і виправлені відповідно до картини світу даного етносу чи субкультури. “І ця свідомість, – писав О. Шпенглер, – складається по-іншому в еллінської дитини, ніж в індійської чи західної. Разом з нею вона належить одній визначеній культурі, усі члени якої мають одне спільне світовідчуття і через неї – одну загальну форму світу”¹⁸. Первісна картина світу формується в кожній людині в сім’ї – “осередку суспільства”, що транслює дитині свою субкультурну картину світу. Далі вона розвивається, будучи більшою мірою продуктом спілкування, ніж безпосереднього досвіду¹⁹. Обмінюючись своїми уявленнями, люди постійно змінюють (або зміцнюють) колективні картини світу – в окремій групі, суспільстві, державі. Взагалі в усіх, хто використовує ті самі канали комунікації, що містять, природно, ту саму інформацію, неминуче виробляються загальні погляди на світ²⁰.

Отже, соціологи сьогодні досить чітко уявляють собі картину світу людини і навіть її структуру. Але структуру образів, що складають цю картину, ретельно вивчали, мабуть, тільки психоаналітики.

Як стверджує відомий психоаналітик Е. Берн, “у кожного є свій визначений образ світу й оточуючих людей, і людина поводить так, ніби істиною є ці образи, а не уявлювані ними об’єкти”²¹. Саме картина світу керує поведінкою людей. Так, юрбу роззяв можна розігнати погрозою застосування сили, тоді як правовірних мусульман, які вірять, що полеглі за віру попадають прямо до Аллаха, можна вбити, але не залякати. І в даному випадку зовсім не важливо, чи існує Аллах

насправді. Цілком достатньо того, що він існує в картині світу. Люди з однією картиною світу (як у комсомольської молоді в роки перших п'ятирічок) можуть добровільно працювати цілодобово на холоді і без їжі, а люди з іншою картиною світу (скажімо, злодії в законі) можуть роками “доходити” у штрафних ізоляторах без тепла і їжі, але працювати не будуть навіть під загрозою смерті. Люди з однією картиною світу можуть захоплюватися полотнами Рафаеля і Тиціана, залишаючись байдужими до краси природи, а людей з іншими картинами світу ці полотна залишають байдужими, але зате їм подобаються чудові пейзажі.

Картина світу людини, природно, включає і її власний образ (Я-образ), і людина здатна реагувати на себе так само, як і на будь-які інші об'єкти. Саме від того, який цей Я-образ, і залежить її поведінка. Так, наприклад, жінки можуть уявляти себе (незалежно від зовнішніх даних) або некрасивими, або чарівними, вони і поведуться відповідно до таких уявлень.

Картина світу – це система рухливих образів. Кожен такий образ складається з двох компонентів: загального уявлення й емоційного навантаження (забарвлення, знак). Останнє може бути позитивним чи негативним, а іноді те й інше разом. Іншими словами, психічні образи, що складають картину світу, завжди навантажені емоціями. Коли ми говоримо, що кого-небудь любимо, це означає, що образ людини в нашій картині світу навантажений найпозитивнішими почуттями. І навпаки. При цьому справжня сутність об'єкта емоцій може не мати до цього образу ніякого стосунку.

Спробуємо тепер більш точно визначити поняття картини світу. На підставі того, як трактують картину світу соціологи, психологи, психоаналітики і нейрофізіологи, її варто визначити як:

- систему образів (і зв'язків між ними) – наочних уявлень про світ і місце людини в ньому, відомостей про взаємини людини з дійсністю (людини з природою, людини із суспільством, людини з іншою людиною) та з собою; образи, що складають картину світу, є не тільки (і не стільки) зоровими, але і слуховими, дотикальними і нюховими; образи і відомості найчастіше мають емоційне забарвлення;

- породжувати цією своєрідною конфігурацією образів і відомостей життєві позиції людей, їх переконання, ідеали, принципи пізнання і діяльності, ціннісні орієнтації і духовні орієнтири; будь-які істотні зміни картини світу спричиняють зміни в системі зазначених елементів.

Відповідно до цих особливостей картина світу:

- цілком визначає специфічний спосіб сприйняття й інтерпретації подій і явищ;
- є основою, фундаментом світосприймання, спираючись на який людина діє у світі;
- має історично обумовлений характер, що припускає постійні зміни картини світу всіх її суб'єктів²².

Суб'єктом або носієм картини світу є й окрема людина, і соціальні або професійні групи, і етнонаціональні або релігійні спільноти. До цього можна додати, що картина світу – складноструктурована цілісність, яка включає три основних компоненти – світогляд, світосприймання і світовідчуття. Ці компоненти об'єднані в картині світу специфічним для даної епохи, етносу або субкультури чином.

Світосприймання, тобто чуттєво-образна частина, – це сукупність наочних образів природи, людини, її місця у світі, взаємин зі світом і іншими людьми тощо.

Світогляд – концептуальна частина, представлена спільними категоріями простору, часу, руху тощо. Основні великі елементи – каркас картини світу – це набір вихідних принципів або уявлень, фундаментальних допущень про світ або тих його частин, які стосуються ситуації. Вони можуть і не усвідомлюватися людиною, але вбудовані в картину світу, тому що необхідні для інтерпретації будь-якої життєвої ситуації, для визначення змісту і для оцінки того, що відбувається. Деякі з них, такі як рух, причинність, намір, тотожність, еквівалентність, час і простір, можливо, навіть ґрунтуються на вроджених властивостях людини²³. Інші, такі як добро і зло, ставлення до життя і смерті, до себе у світі, до інших людей тощо, породжуються й освоюються в процесі виховання і розвитку.

Світовідчуття – це особливий склад мислення, система своїх категорій або особливе співвідношення понять.

Зазвичай перехід від однієї стадії суспільного розвитку до іншої супроводжується різкою зміною чи ламанням суспільної картини світу, утвердженням нових еталонів світопояснення. Новий світогляд формує нове світосприймання і світовідчуття й у кінцевому рахунку – нову картину світу. Прогрес – розвиток людини і людства – це послідовна зміна й ускладнення індивідуальних і групових картин світу.

Отже, з картини світу випливає все інше – і цінності, і їх ієрархія, і парадигми наукового пізнання, і припустимі способи людських дій. Отже, картина світу може бути інтегральною типологічною характеристикою культури²⁴.

Щодо картини світу України як держави і як етнічної та політичної спільноти, то вона постає в такому баченні:

1. Теоретичні та прикладні проблеми дослідження українського етносу: культурно-антропологічний, етнологічний, етнопсихологічний аспекти.

2. Картина світу українців як аксіологічна система.

3. Історична пам'ять і її сучасні свідомісні виміри.

4. Проблема етнічної ідентичності у контексті сприйняття картини світу.

5. Мовний феномен у етнополітичному полі.

6. Духовний потенціал українства і перспективи його реалізації.

7. Сучасний стан титульного етносу в Україні: соціально-політичний, регіональний, культурно-педагогічний, науково-дослідницький ракурси проблеми.

Україна нині – на перехідному етапі своєї історії від стану перебування в межах однієї держави (СРСР) до стану розвинених форм самостійної державності. На такому ж перехідному етапі перебувають і ті шари суспільної свідомості, що “обслуговують” ці політичні реалії. Сучасне становище у сфері функціонування колективних картин світу в Україні визначається пануванням ситуації непевності, коли в суспільній свідомості і конкурують кілька версій минулого.

Огрублюючи проблему, вкажемо, що зараз відбувається накладка трьох основних типів картин світу: української, російської та комуністичної. Основне, що між цими моделями не існує, – моменту взаємоузгодженості. Найчастіше йдеться про конфлікт (хоча все-таки можна стверджувати, що тенденція до солідаризації існує між комуністичною й російською моделями (ще її можна назвати советською) в боротьбі проти української). Найгірше, що ці конкуруючі картини світу існують не тільки на рівні колективних шарів свідомості людини, але й індивідуальної. Таким чином, у даному випадку йдеться про кризу історичної ідентичності індивіда, коли він губиться й однозначно не впевнений щодо того, з якими історіями потрібно пов'язувати себе, а з якими не варто та як інші індивіди будуть реагувати на певний вибір його історичної ідентичності, якщо ж він все таки буде здійснений.

Коли і яким чином українська картина світу може стати панівною у свідомості громадян України? Зрозуміло, що не відразу. Для цього потрібен досить довгий проміжок часу при постійних вольових зусиллях з боку зацікавлених структур. Далі, вона може стати такою через часткове примирення між набором фактів і смислів уже існуючих картин. Йдеться про адаптацію історично-конфліктних ідентичностей через створення “неконфліктної” картини світу, яка пом'якшує й поступово “стерилізує” проблемні сфери. Для стабільного суспільного життя потрібне створення такої історії, яка позбавлена злободенного азарту. Історична стабільність – це така конструкція минулого, в якій всі значущі фігури та минулі події займають шановане місце, утворюючи своєрідну парадну патріотичну панораму. У ньому в однаково розкішних рамках розміщуються Т. Шевченко і М. Гоголь, С. Петлюра та І. Кожедуб, С. Бандера та І. Федько, В. Чорновіл та П. Шелест. Так влаштований будь-який патріотичний канон. Але такий стан може бути досягнутий через деякий проміжок часу, коли вже безпосередні учасники цих подій не будуть впливати на його прийняття чи неприйняття. Виходячи з тієї ідеї, що найбільше сучасністю використовується недавнє минуле, постає проблема об'єднання конфліктних моментів цієї історії в картині світу сучасників. Як приклад такого об'єднання часто наводять потрактування подій громадянської війни в Іспанії самими іспанцями. Але річ у тому, що в Іспанії й франкісти, й республіканці, борючись між собою, не забували при цьому, що вони іспанці. В українській ситуації розкол стосується часто цієї національної основи. Крайні варіанти російськоцентричної картини світу просто заперечують існування української національної ідентичності в минулому. Таким чином, зараз у нас є носії й відверто україноцентричних варіантів, і відверто російськоцентричних, які закріплюють провінційний статус української історії, в межах “общерусской” картини. У нашому випадку зрозуміло, що коли ми говоримо про загальнонаціональну картину світу як угоду, то її складові не можуть бути будь-якими завгодно, умовою її “укладання” є, по-перше, лояльність до стану об'єктивної наявності української нації й держави в сучасності. І по-друге, реальність державної незалежності у сьогоденні повинна підтримуватись (і узаконюватись) традицією фактів державної незалежності в минулому від Росії чи Польщі. Зрозуміло, що носії “общерусской” картини світу на “угоду” з такими фактами незгодні, це рівнозначно самозапереченню власної історичної ідентичності.

Кажуть, історію завжди пишуть переможці. Нині українська модель картини світу не може не формуватись через включення в неї “правди переможених” – отих мільйонів знищених тоталітарною системою селян, інтелігенції, прямих політичних опонентів. У результаті картина минулого стає більш вірогідною й при цьому реалізуються інтереси тих соціальних груп, які зараз продовжують розвивати політичну, релігійну чи культурну “правду” колишніх “переможених”.

- ¹ Кларин М. В. На путях познания счастья // М. Аргайл. Психология счастья. – М., 1990. – С. 25.
- ² Короткова О. А., Семенович А. В. Некоторые особенности мозговой организации образов зрительной памяти человека и механизм возникновения конфабуляций // Психологический журнал. – 1994. – Т.15.– № 1. – С. 44.
- ³ Юнг К. Г. Проблемы души нашего времени. – С. 271.
- ⁴ Вебер М. Избранные произведения. – М., 1990. – С. 221-223.
- ⁵ Шпенглер О. Закат Европы. Т. 1. Образ и действительность. – Новосибирск, 1993. – С. 108-109.
- ⁶ Хайдеггер М. Время картины мира // М. Хайдеггер. Время и бытие. – С. 49.
- ⁷ Фромм Э. Иметь или быть. – М., 1990. – С. 142-143.
- ⁸ Леонтьев А. Н. Образ мира. В кн.: А. Н. Леонтьев. Избранные психологические произведения: В 2 т. Т. 2. – М., 1983. – С. 256.
- ⁹ Riezler Kurt. Mutable and Immutabile. – Chicago, 1951. – P. 67-72.
- ¹⁰ Мелетинский Е. М. Аналитическая психология и проблема происхождения архетипических сюжетов // Вопросы философии. – 1991. – № 10. – С. 43-44.
- ¹¹ Шпенглер О. Закат Европы. Т. 1. Образ и действительность. – Новосибирск, 1993. – С. 255.
- ¹² Бердяев Н. Русская идея (Основные проблемы русской мысли XX века и начала XX века). – Париж, 1946. – С. 99.
- ¹³ М. Блок. Апология истории. – М., 1986. – С. 145.
- ¹⁴ Февр Л. Бой за историю. – М., 1991. – С. 57.
- ¹⁵ Гумилев Л. Н. Этносфера: История людей и история природы. – М., 1993. – С. 81.
- ¹⁶ Шибутани Т. Социальная психология. – М., 1969. – С. 210.
- ¹⁷ Шибутани Т. Социальная психология. – М., 1969. – С. 209.
- ¹⁸ Шпенглер О. Закат Европы. Т. 1. Образ и действительность. – Новосибирск, 1993. – С. 248.
- ¹⁹ Keller Helen. The World I Live In. New-York. 1908. – P. 84-112.
- ²⁰ Фромм Э. Иметь или быть. – М., 1990. – С. 46.
- ²¹ Берн Э. Введение в психиатрию и психоанализ для непосвященных. – С-Пб., 1991. – С. 44.
- ²² Жидков В. С., Соколов К. Б. Искусство и картина мира. – С.-Пб., 2003. – С. 84.
- ²³ Жидков В. С., Соколов К. Б. Искусство и картина мира. – С.-Пб., 2003. – С. 56-78.
- ²⁴ Артюх В. Зміст поняття історична пам'ять на тлі українських реалій / <http://webcache.googleusercontent.com/>.

УДК: 94(=131.1)(477.75)(092) Ломелліні

© Анатолій Кузь (Чернівці)

КАРЛО ЛОМЕЛЛІНІ: ТОРГІВЕЦЬ, ПОЛІТИК ЧИ ВОЇН? (Біографічний портрет генуезького нобіля)

У статті автор розглядає біографію видатного генуезького нобіля Карло Ломелліні, який у 1434 р. очолював військову експедицію в Крим з метою відвоювання фортеці Чембало. Основну увагу приділено маловідомим сторінкам життя і діяльності Карло Ломелліні на економічній, політичній та військовій ниві.

Ключові слова: біографія, банкір, політична боротьба, переговори, Генуя, капітан, титул, Вісконті, облога, Чембало, поразка.

Кузь А.

Карло Ломелліні: торговец, политик или воин? (Биографический портрет генуэзского нобеля)

В статье автор рассматривает биографию выдающегося генуэзского нобеля Карло Ломеллини, который в 1434 г. возглавлял военную экспедицию в Крым с целью отвоевания крепости Чембало. Основное внимание уделено малоизвестным страницам жизни и деятельности Карло Ломеллини на экономическом, политическом и военном поприще.

Ключевые слова: биография, банкир, политическая борьба, переговоры, Генуя, капитан, титул, Висконти, осада, Чембало, поражение.

Kuz' A.

Carlo Lomellini: a politician, a wholesale merchant or a warrior? (Biographical portrait of a Genoese nobles)

In this article the author examines the biographies of eminent nobles of Genoa Carlo Lomellini who in 1434 led an expedition to the Crimea to win back the fortress Cembalo. Focuses on little-known life and work of Carlo Lomellini on economic, political and military career.

Key words: biography, a banker, political struggles, negotiations, Genoa, Captain, title, Visconti, siege, Cembalo, defeated.

Постать генуезького нобіля, капітана Карло Ломелліні (Ломелліно, Лумеліо) в кримській історії стала відомою завдяки подіям війни Кафи із Феодоро в 1433 – 1434 рр. Під час неї йому випала доля очолювати генуезький експедиційний військовий корпус, який прибувши з Генуї, успішно відвоював фортецю Чембало. Проте вже у битві під Солхатом, внаслідок його власних прорахунків, а також некомпетентності кафинської адміністрації лігурійська експедиційна армія була наголову розбита татарами кримського хана Хаджи-Гірея.